

*Memorie și politică la 1874:
inaugurarea statuii lui Mihai Viteazul*

Liviu BRĂTESCU

Cuvinte cheie: *Mihai Viteazul, dinastie, decor urban*

Introducere

Deschiderea pe care o oferea statului român în plan extern evenimentul din 11 februarie 1866 și depășirea blocajului politic intern din primăvara anului amintit erau contrabalansate de nervozitatea crescândă a concertului european, care asista aproape neputincios la o serie întregă de gesturi politice greu de imaginat, altădată, din partea liderilor politici de la București. Astfel că, adevărata provocare o reprezenta pentru noul guvern român educarea populației în spirit dinastic, care să ducă apoi la o acceptare rapidă de către societatea românească a lui Carol I indiferent de opțiunile politice individuale.

Un obiectiv de acest fel nu era deloc unul facil, dacă ne gândim la numeroasele schimbări de monarhi cunoscute de societatea românească până atunci, la ce așteptări existau față de noul regim politic, dar și la menținerea în anumiți parametri a unei imagini pozitive a lui Cuza în rândurile unui număr important de români. Înțelegând foarte repede ce consecințe puteau să aibă mișcările contestatate din primăvara anului 1866, noile autorități încercau să convingă pe cât mai mulți români prin texte publicate în ziarele epocii, proclamații către populație, dar și conferințe publice, în privința cauzelor pentru care actul din noaptea de 10 februarie 1866¹ fusese unul necesar.

În ciuda tinereții sale, noul șef de stat reușea destul de repede să joace rolul principelui ideal. Fără a putea vorbi de o „strategie”, ci mai degrabă de o serie de acțiuni pe care le întreprinde imediat după preluarea tronului, Carol I câștiga multă lume de partea sa prin faptul că reușea să dobândească imaginea unui monarh constituțional. La fel de preocupat se arăta noul suveran să întâlnească cât mai mulți români cărora să le dovedească o bună cunoaștere a istoriei lor, dar și faptul că era preocupat de

¹ Vezi, mai ales, „Ordinea”, 30 august 1866, p. 3; 8 septembrie 1866, p. 2; 4 octombrie 1866, p. 3; „Românul”, 7 iunie 1866, p. 324.

problemele societății românești². Acesta era, de altfel, și sensul numeroaselor deplasări ce le întreprinde în țară, după puțin timp de la instalarea sa pe tronul României³.

Oferirea de fonduri din lista lui civilă pentru înființarea unor instituții de binefacere și construirea unor monumente în memoria unor personaje importante din istoria românilor, precum era Mihai Viteazul, sau ridicarea unora care să amintească de alegerea sa de către români a devenit un fapt obișnuit⁴. Dorind să-și arăte bunăvoința față de noii supuși, Carol semna un act de grațiere chiar la intrarea sa în țară, pe 8 mai 1866. Semnificația unui asemenea gest nu era greu de intuit. Noul monarh sublinia, în felul acesta, într-un mod aparte deschiderea unui nou capitol din viața lui, dar și a țării pe care urma să o conducă: „Dorea să fie o zi în care să serbeze toată națiunea înfrățirea, armonia și iubirea între toți românii, uitarea tuturor animozităților trecutului și a tuturor erorilor”⁵. Remarcabil devenea, chiar din primele zile ale noii domnii invocarea istoriei românești de către Carol I, acțiune care era văzută ca una de legitimare a sa și a dinastiei pe care încerca să o întemeieze. Aceasta era, de altfel, și explicația pentru care o constantă a discursurilor sale o reprezintă invocarea figurilor tutelare ale istoriei românilor. Carol I devenea prin întreaga „regie” pusă la punct de susținătorii noului regim un continuator al unor domnitori foarte populari și o parte a ființei naționale românești⁶.

Privită în ansamblu, perioada ce a urmat abdicării lui Cuza poate fi descrisă ca una a descătușării diferitelor energii politice, fapt dovedit și prin numărul mare de întruniri publice în care se dezbate viitoarea direcție pe care trebuia să o urmeze statul român. Autoritățile instalate imediat după abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza au profitat din plin de astfel de manifestări pentru a realiza separarea clară și irevocabilă față de domnia abia încheiată, fără a se neglija în același timp cauzele ce contribuiseră la prăbușirea ei: nepotismul, corupția, centralizarea și despotismul ocupând primele locuri⁷. Mobilizările care au loc și concentrările de forțe din această perioadă erau tot atâtea dovezi pentru ceea ce se aștepta de la noul regim politic⁸. Recursul la trecut și invocarea unor mari personalități precum

² *Cuvântările Regelui Carol I către poporul său*, f.l., f.a., p. 7-9.

³ „Românul”, 4 iunie 1866, p. 312.

⁴ *Ibidem*, p. 308.

⁵ *Regele Carol I al României. Cuvântări și scrisori*, tom I, 1866-1877, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1909, p. 15

⁶ Vasile Docea, *Carol I și monarhia constituțională. Interpretări istorice*, Editura Presa Universitară Română, Timișoara, 2001, p. 130.

⁷ „Românul”, 7, 8 martie 1866, p. 74; „Reforma”, 21 martie 1866, p. 1.

⁸ „O eră nouă, o epocă de mare viitor, ridicarea în onoare a adevăratelor merite, moralitate publică și privată”, în „Românul”, 23 martie 1866, p. 108.

Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul erau în măsură să întrețină un optimism sănătos în rândul românilor, dacă ne gândim că evenimentului din 11 februarie îi sunt dedicate mai multe imnuri și poezii⁹.

Invocarea istoriei

Privind cu atenție mai multe manifestări publice din perioada ce a urmat zilei de 11 februarie 1866 se poate observa o preocupare deosebită pentru amenajarea spațiului public, devenit un adevărat loc de confruntări politice desfășurate la nivel simbolic. Exagerările erau nelipsite și ele în tot acest timp. Astfel, Al. Papiu Ilarian, încercând să arate o continuare a tradiției românești prin instalarea lui Carol I, propunea ca Parlamentul să adauge la numele noului prinț și apelativul de Ioan. O propunere de acest tip se baza nu doar pe argumentul prezentat deja, ci și pe necesitatea de stabilire a unei apropieri mai mari între noul domnitor și popor: „Acest nume a fost împrumutat de la regii români de peste Dunăre, de la regele Ioniță și nu de la Io (...). Mihai Viteazul, Bogdan, Ștefan au avut pe Ioan în față”¹⁰. Invocarea istoriei nu avea să se oprească aici, ea făcând parte mai departe din strategia de legitimare a noului regim politic. Astfel, într-o atmosferă de sărbătoare publică ce cuprinsese capitala României după intrarea noului suveran la Turnu-Severin, pe 8 mai¹¹, ilustrată în mod elocvent prin case împodobite cu obiecte deosebite și iluminarea clădirilor din întregul oraș¹², Dimitrie Brătianu, primarul Bucureștiului, se adresa prințului german făcând o clară legătură între acesta și doi dintre domnitorii cei mai populari ai medievalității românești, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul: „Ți-am dat coroana lui Ștefan și a lui Mihai, de azi înainte străbunii tăi, redă-i și tu antica ei splendoare. Fă din această frumoasă țară, sentinela înaintată a libertăților moderne, bulevardul nebiruit al civilizației occidentale”¹³. Invocarea vechilor suverani și a unor episoade importante din trecutul istoric se realizau din dorința de a trasa un anumit model comportamental al domnitorilor români pe care principele Carol trebuia să-l urmeze¹⁴. Diversitatea de mijloace utilizate de noul regim politic pentru a-i ține pe

⁹ „Reforma”, 13 martie 1866, p. 1; „Românul”, 25 martie 1866, p. 112.

¹⁰ „Românul”, 30 aprilie 1866, p. 300.

¹¹ Paul Lindenberg, *Regele Carol al României. 70 de ani de viață a unui viteaz*, Leipzig, 1909, p. 15-16, 19; „Monitorul Oficial”, 10 aprilie 1866, p. 447.

¹² Idem, 10 mai 1866, p. 447.

¹³ Constantin Răutu, *I. C. Brătianu. Omul, timpurile, opera (1821-1891)*, Turnu Severin, Institutul Tipografic „Datina”, 1940, p. 89.

¹⁴ „Românul”, 14 mai 1866, p. 310; În „Gazeta Transilvaniei” actul de la 10 mai era comparat cu actul săvârșit pe Câmpia Libertății la 1848, Idem, 7 mai 1866, p. 139.

români alături de el era una cu adevărat impresionantă. Dacă ne gândim la faptul că într-un moment extrem de tensionat, precum era cel ce a urmat abdicării lui Cuza, autoritățile de la București găseau resursele necesare pentru organizarea unor spectacole de teatru ce au ca subiect, de obicei, teme patriotice și istorice, ne dăm seama că exista nu doar multă pasiune politică, dar și multă imaginație. Impresionante erau în acest context scenariile vehiculate. Deloc întâmplător era faptul că cele mai multe dintre acestea se încheiau cu victorii ale românilor asupra turcilor, iar eroii principali sunt, de multe ori nu întâmplător, Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul¹⁵. Clasa politică românească a momentului și noul șef al statului manifestau în tot acest timp o preocupare constantă pentru plasarea lor simbolică în descendența unor mari voievozi. Cei care contribuiseră decisiv la realizarea Constituției din 1866 folosiseră pentru Carol I intitulăția de *voievod* pentru a face trimitere la calitatea sa de șef al armatei, în timp ce domnitorul realizează în intervențiile sale numeroase trimiteri la trecutul istoric al românilor¹⁶.

După doar nouă ani de la venirea lui Carol I pe tronul României, unul din simbolurile istorice ale românilor, Mihai Viteazul, avea să ajungă în situația de a fi un subiect al disputelor dintre diferitele grupări politice. Anunțând parcă disputa electorală care avea să aibă loc în 1875, sfârșitul anului 1874 aducea prin conflictul apărut între studenții simpatizanți ai liberalilor și autoritățile conservatoare o nouă dovadă asupra modului în care înțelegeau cele două grupări politice să se comporte în spațiul public. Prudența de care dădeau dovadă liberalii în discursurile publice pe parcursul anilor 1873 și 1874 referitoare la abordarea politicii externe a României avea să dispară în momentul când reapărea ideea inaugurării statuii lui Mihai Viteazul. Aceasta trebuia dezvelită la 8 noiembrie 1874 și urma să fie amplasată în fața Universității din București. Personaj emblematic al panteonului național, dar și o figură mereu prezentă în discursurile liberalilor, Mihai Viteazul avea să reaprindă patimile politice. Personajul istoric și statuia acestuia aveau în egală măsură o istorie aparte.

Într-un context în care nu putem vorbi încă despre o școală de sculptură națională, monumentul lui Mihai Viteazul era a doua statuie, după aceea a *Libertății* de Rosenthal, realizată sub forma unei comenzi oficiale, ca sculptură de for public¹⁷. Pentru a înțelege această inițiativă care poate părea surprinzătoare, trebuie precizat de la început că în ciuda numeroaselor dificultăți de la sfârșitul anului 1865, Primăria Bucureștiului aducea ideea în

¹⁵ *Din viața regelui Carol I*, București, Editura Universul, 1939, p. 49.

¹⁶ Vasile Docea, *op. cit.*, p. 130.

¹⁷ Ioana Beldiman, *Sculptura franceză în România (1848-1931). Gust artistic, modă, fapt de societate*, Editura Simetria, București, 2005, p. 141-146.

spațiul public. Aceasta venea oarecum în continuarea acțiunii din 1864 inițiată de către Dimitrie Bolintineanu, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, privitoare la aducerea craniului lui Mihai Viteazul în București și depunerea în biserica ce-i poartă numele: „Acest nobil cap să se transporte în capitala României, în biserica sa Mihai Vodă, încredințându-se mai cu osebire guardiei oștirii române, rog totodată pe Măria Voastră să încuviințați ca să se decidă o zi pentru aceasta și a se numi o Comisie de cei mai bătrâni generali și coloneli ai oștirii române, spre aducerea acestei rămășițe în capitală cu pompă și onorurile cuvenite marilor domni români. Iar cât pentru cheluilă transportării și facerii unui sicriu cu pedestal de marmora rog pe înălțimea voastră să binevoiți a mă autoriza spre a cere un credit de 31 mii de lei de la Adunarea Legislativă”¹⁸. Inițiativa nu era deloc surprinzătoare am putea spune, ținând cont de faptul că nu putea exista în acel moment un lider politic care să se opună unui demers ce putea fi considerat unul de reînălțare cu Mihai Viteazul. Astfel, Adunarea Legislativă aproba finanțarea propunerii ministrului amintit cu 31 de mii lei¹⁹. În ciuda unui astfel de succes, probabil și din cauza loviturii de stat din 2 mai 1864, acțiunea amintită avea să fie amânată nemaifiind considerată una foarte urgentă. Pledoaria lui Bolintineanu se baza pe faptul că după trei secole și jumătate o parte din proiectele lui Mihai Viteazul deveniseră realitate, societatea românească fiind în opinia lui datoră să recunoască în acest fel un precursor strălucit. Nu peste mult timp, în prefața unei broșuri din 20 ianuarie 1866, Dimitrie Pappasoglu relua ideea aducerii capului voievodului unificator în capitală²⁰. Inițiatorul de acum dovedea o precizie mult mai mare în pregătirea întregii acțiuni, fixând ca elemente ale ceremoniei ce urma să aibă loc: coliva, liturghia, clopotele și parastasul, dar și salvele de tun, fanfarele, ghirlandele etc.²¹ Din întreaga recuzită a spectacolului nu lipseau nici medaliile comemorative, apărute ca o metodă suplimentară de omagiere a eroului național devenit victimă la 1601²². Revenind la proiectul din 1865, trebuie să spunem că, fără să știm care a fost impactul lui în acel moment, ideea statuii făcea parte dintr-o viziune mai largă, privind transformarea urbanistică a centrului capitalei.

¹⁸ Andi Mihalache, *Mănuși albe, mănuși negre*, Editura Limes, Cluj Napoca, p. 207.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Dimitrie Pappasoglu, *Monumentul lui Mihai Viteazul cum și cortegiul aducerii în capitală a craniului său de la monastirea Dealu*, București, 1866, p. 10-14.

²¹ Andi Mihalache, *op.cit.*, p. 208.

²² *Ibidem*.

Educație civică și propagandă

Influența franceză, în mod special, sugera ca noul spațiu urban să cuprindă și statui ce urmau să joace nu doar un rol estetic, ci și unul de educare a societății românești. Povestea statuii lui Mihai Viteazul nu poate fi separată de faptul că, dincolo de criza politică de la sfârșitul domniei lui Cuza, principalele proiecte politice existente se conturează în jurul ideii de unitate și independență națională. Toate acestea nu puteau fi reprezentate la nivel simbolic mai bine decât de o statuie care să-l întruchipeze pe domnitor, aceasta devenind astfel o ilustrare perfectă a identității naționale românești²³.

Preocupați de menținerea vie a imaginii voievodului Mihai Viteazul, inițiatorii proiectului amintit nu puteau opta decât pentru o sculptură ecvestră, plasându-se astfel în continuarea unei tradiții existente în lumea occidentală. Patentul francez avea să se simtă în egală măsură și în privința comenzii publice care se făcea pentru realizarea unui monument. Procesul în sine fiind unul la început de drum, nu avea cum, din numeroase motive, să respecte toate etapele cunoscute. Ceea ce lipsea în privința statuii lui Mihai Viteazul erau constituirea comitetului de realizare a subscripției publice, dar și concursul de proiecte²⁴ ce erau de regulă prezentate celor interesați într-o incintă publică, ușor accesibilă.

Pentru eventualii comanditari din spațiul public românesc nu existau prea multe variante. Din acest motiv, începând cu momentul în care avea să se decidă în privința realizării unui proiect precum era statuia lui Mihai Viteazul se va apela la mediul artistic francez. Alexis Godillot avea să devină primul artist care, selectat inițial de Primăria orașului București pentru o lucrare de mari dimensiuni ce urmărea modernizarea capitalei, se angaja într-o acțiune de realizare, la 2 decembrie 1865, a unei statui „equestre”. Antreprenorul francez era în epocă unul dintre cei cunoscuți în domeniu, întrucât raportarea sa la sculpturi era complexă, acestea fiind privite în primul rând ca obiecte de artă, chiar dacă nu pierdea din vedere nici latura materială a întregului proces. Godillot se remarcase până atunci nu doar prin calitatea, extrem de importantă de altfel, de industriaș de furnituri militare pentru armata franceză, dar și prin cea de antreprenor de serbări publice ale Imperiului²⁵.

Într-o perioadă destul de tensionată politic și plină de suspiciuni, e greu de crezut faptul că domnitorul Alexandru Ioan Cuza nu avea știință despre întregul demers, dar și motivele pentru care tocmai acum se dorea o

²³ Ioana Beldiman, *op. cit.*, p. 147.

²⁴ *Ibidem*, p. 149.

²⁵ *Ibidem*.

revitalizare a imaginii unui erou național precum Mihai Viteazul²⁶. Dezbaterile din Parlament, din anul 1864, pe tema unui astfel de monument, încercarea maiorului Dimitrie Pappazoglu de a ridica pe dealul Mihai-Vodă din București un monument funerar fastuos și desenul lui Theodor Aman, ce încerca să surprindă o statuie în picioare a eroului de la 1600²⁷, au pregătit cumva terenul pentru comanda din 1865.

Cel care avea să fie ales de Alexis de Godillot pentru realizarea sculpturii era Ernest Carrier-Belleuse. Întâlnirile desfășurate în intervalul 1865-1872 cu mai multe personalități politice și nu numai au contribuit cu siguranță la formarea unei imagini cât mai clare pentru sculptorul francez a viziunii pe care o aveau beneficiarii asupra ecvestrei lui Mihai Viteazul. Punctul de plecare devenea macheta statuii lui Jeanne d'Arc. Dacă ar fi să menționăm pe cei care aveau să se implice în întreaga acțiune de evocare a domnului „primei uniri” trebuie să-i amintim pe doctorul N. Kretuzlescu, arhitectul Dimitrie Berindei, D. A. Sturdza, Al. Odobescu, Alexandru Em. Florescu și Eugeniu Carada²⁸.

Reconfigurarea decorului urban

Subiectul statuii lui Mihai Viteazul a devenit unul public după ce ziarul „Trompeta Carpaților” a publicat, la începutul anului 1873, părți din dezbaterile provocate de existența mai multor machete realizate de Carrier-Belleuse. Extrem de precaut, în ianuarie 1873, ministrul Lucrărilor Publice solicita Comitetului Societății Amicilor Belle Artelor (Th. Aman, Gh. Grigore Cantacuzino, N. Grigorescu, Al. Odobescu, C. Stancescu și Gh. Tattarescu) să analizeze, pornind de la o fotografie, macheta trimisă de artist, atât din punct de vedere plastic, dar și al unui amplasament potrivit pentru un monument de o asemenea factură²⁹. În același an, Comitetul

²⁶ Imaginea lui Mihai Viteazul fusese folosită în scop foarte clar de legitimare și de Gh. Bibescu, care îmbrăcat în haine asemănătoare cu cele ale domnitorului se deplasase cu mult alai la mormântul de la Mănăstirea Dealu: „s-a văzut atunci în București și la Târgoviște, la Dealu, spectacolul neașteptat al lui Gheorghe Bibescu, ales domn la 1840 al Țării Românești, care îmbrăcat în costumul lui Mihai Viteazul, cu mândra lui căciulă pe frunte și încins cu o sabie asemănătoare sabiei lui eroice, mergea să se închine la mormântul de la Mănăstirea Dealului, (...) momentul acela când Bibescu s-a dus în veșmântul lui Mihai Viteazul și a îngenuncheat la Dealu, este fără îndoială un moment foarte mare din cariera de dincolo de moarte a lui Mihai Viteazu” (Nicolae Iorga, *Conferințe*, Editura Minerva, București, 1987, p. 165-166).

²⁷ Ioana Beldiman, *op. cit.*, p. 151.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 152.

Societăților Belle Artelor propusese ca statuia să fie amplasată pe Dealul Spirii, eventual în locul mănăstirii Mihai Vodă care se ruinase, iar pe locul altarului bisericii, într-o criptă boltită să fie adus capul lui Mihai Vodă³⁰. În procesul-verbal avea să se noteze că în condițiile în care mănăstirea ridicată de Mihai Viteazul stătea să cadă, aceasta trebuind dărâmată, se propunea ca odată cu doborârea clădirilor ruinate ale mănăstirii să se creeze pe platforma aceluși deal o esplanadă, înaltă și frumoasă, iar în locul altarului urma să apară o criptă boltită subterană deasupra căreia să se înalțe monumentul, cripta având rolul de a adăposti și capul lui Mihai Viteazul³¹. Cunoscând manuscrisul lăsat de Nicolae Bălcescu, *Românii supt Mihai voievod Viteazul*, Alexandru Odobescu redactează inscripțiile destinate statuii pe care le expediază în Franța pentru a fi gravate pe soclu³². Pe fiecare din cele 4 cornișe ale soclului trebuia să fie prezentată câte o stemă de bronz – în față și spate scutul heraldic al Țării Românești, iar lateral zimbrul Moldovei și stema Transilvaniei³³. Același comitet primea și sarcina de a oferi sculptorului informații istorice necesare conturării unei imagini cât mai clare a personajului evocat. Cei mai implicați în acest moment devin Alexandru Odobescu și Th. Aman. Dacă istoricul Alexandru Odobescu alege pentru sculptor fragmente din cronica lui Walther (martor al bătăliei de la Călugăreni), Theodor Aman oferea lui Carrier-Belleuse portretul realizat *ad vivum* al eroului național în varianta litografiată de Lapaty, după gravura lui Aegidius Sadeler, datată în 1601³⁴.

Chiar dacă nu se poate spune că amplasarea statuii lui Mihai Viteazul a influențat semnificativ urbanizarea capitalei, era cert faptul că apariția unei statui, așa cum era cazul celei a eroului de la Călugăreni, producea o transformare a acestui spațiu din zonă centrală a capitalei³⁵.

Nu doar realizarea statuii în sine producea numeroase discuții și declanșa mai multe semne de întrebare, ci și locația unde urma ca aceasta să fie amplasată. Cel care făcea o primă sugestie era D. Pappasoglu, care în 1866 indica dealul Mihai Vodă, unde urma să se amenajeze o piață de arme și o esplanadă, propunerea fiind însușită în ianuarie 1873 de Comitetul Amicilor Belle Artelor. După mai multe discuții axate pe Rondul de la

³⁰ Radu Olteanu, *Bucureștii în date. Întâmplări și ilustrații*, Editura Paideia, București, 2010, p. 410.

³¹ Victoria Dragu Dimitriu, *Povești cu statui și fântâni din București*, Editura Vremea, București, 2010, p. 15.

³² Ioana Beldiman, *op. cit.*, p. 152.

³³ Slujba religioasă a fost efectuată la biserica Sărindar, de unde asistența în frunte cu mitropolitul Nifon s-a deplasat pe jos la tribună de lângă statuie, corpul diplomatic stătea în balconul Universității, în Radu Olteanu, *op. cit.*, p. 40.

³⁴ Ioana Beldiman, *op. cit.*, p. 155.

³⁵ *Ibidem*, p. 157.

Șosea, Piața Teatrului Național, Piața Tribunalului în fața Grădinii Cișmigiu, amplasamentul definitiv era fixat pe Bulevardul Academiei, considerat în acel moment inima capitalei³⁶.

Judecând după ceea ce se întâmpla la nivelul anului 1873, putem spune că povestea statuii lui Mihai Viteazul face un serios pas înainte. Important de menționat este faptul că exista, în preajma anului amintit, la nivelul societății românești o atmosferă care pregătește cumva inaugurarea mult așteptată. Când spunem asta ne gândim la modul în care a reacționat aceasta în momentul aflării veștilor potrivit cărora se sting din viață, pe rând, trei personalități marcante ale culturii și politicii românești: Ion Heliade Rădulescu, Alexandru Ioan Cuza și Ștefan Golescu. Pierderea fiecăruia dintre cei trei a provocat o durere resimțită profund la nivelul întregii societăți. Chiar dacă în cortegiile funerare, în cazul lui Heliade Rădulescu și Ștefan Golescu găsim mai ales simpatizanți liberali, personajele evocate nu mai aparțin doar unei familii politice³⁷. Momentul de tensiune dintre putere și opoziție atins în primăvara lui 1872³⁸, trebuia depășit prin apelurile la solidaritate rostite în fața mormântului lui Heliade Rădulescu. Exemplul oferit prin întreaga activitate a celui omagiat a fost rememorat de oameni precum B. P. Hașdeu, care stabilea și o filiație interesantă între Heliade Rădulescu și Gheorghe Lazăr³⁹. Dacă luăm în calcul faptul că astfel de acțiuni veneau după momente precum cele din 1870-1871, îndemnuri ca toți actorii politici să se înfrățescă ținând cont de dureroasa pierdere suferită de întreaga națiune veneau în mod firesc⁴⁰. Ion Heliade Rădulescu avea multe calități în viziunea celor care au participat la înmormântare, fiind considerat, printre altele, „părintele literaturii naționale”, dar o trăsătură evidențiată deloc întâmplător era aceea de erou al revoluției de la 1848 și poet al lui Mihai Viteazul. Tineri, bătrâni, oameni din diverse categorii sociale veneau cu toții să-și aducă omagiul lor celui care câștigase inimile a 14 milioane de români⁴¹. Devenit aproape un personaj de poveste prin deschiderea de drum pentru cei care activau în zona literară, cel dispărut ajungea să ocupe imediat după moartea sa un loc important în panteonul național⁴². În aceste condiții, ideea ridicării chiar a

³⁶ *Ibidem*, p. 158.

³⁷ „Românul”, 30 aprilie 1872, p. 1; „Românul”, 4 mai 1872, p. 1.

³⁸ *Idem*, 3 mai 1872, p. 1.

³⁹ *Idem*, 4 mai 1872, p. 1.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Idem*, 5 mai 1872, p. 3.

⁴² *Idem*, 6 mai 1872, p. 3.

unui monument lui Ion Heliade Rădulescu nu mai reprezenta, cu siguranță, o surpriză pentru nimeni⁴³.

Tensiunea din timpul înmormântării lui Heliade Rădulescu era oarecum egalată cu cea apărută între mitropolitul primat al României și cel al Moldovei, care au fost generate, printre altele, de participarea celui din urmă la înmormântarea lui Alexandru Ioan Cuza⁴⁴. Anunțul morții fostului domnitor a provocat o stare de emoție la nivel general, presa de diferite orientări exprimându-și regretul pentru pierderea pe care o suferea întreaga țară și care era marcată în diferite moduri de fiecare actor de pe scena publică⁴⁵. Nu trebuie să surprindă nici preocuparea pe care o au acum unele ziare de a contribui la reabilitarea imaginii domnitorului Cuza, care se manifesta în diferite modalități, unele periodice considerând nimerit să publice vechi scrisori ale principelui prin care acesta explica unele dintre gesturile sale politice⁴⁶.

Ghinionul guvernului conservator consta în faptul că tocmai atunci când acesta încerca să capete legitimitate prin organizarea manifestărilor prilejuite de sărbătorirea zilei de 10 mai, țara întreagă era marcată de vestea morții lui Cuza. Intuind potențialul exploziv pe care o avea ceremonia funerară a domnitorului Unirii, guvernul s-a implicat serios în organizare pentru a putea în felul acesta să exercite un anumit control asupra momentului. Dacă cineva neobișnuit cu fenomenul politic se poate întreba până unde poate merge un conflict, acesta trebuie să privească la modul în care interpretează liberalii reacția mării majorități a românilor față de vestea morții lui Cuza. Deși actul de la 11 februarie 1866 fusese cel care permisesse intrarea în forță în arena politică și a liberalilor, nu doar a conservatorilor, cei dintâi nu ezitau să interpreteze manifestările care ilustrau o suferință colectivă ca forme de dezaprobare a loviturii de stat de la începutul anului amintit. Dincolo de relația tensionată existentă în tot acest timp între liberali

⁴³ Cotidianul ieșean anunța un concurs pentru edificarea unui monument comemorativ în memoria lui Ion Heliade Rădulescu: „Marelui literat și patriot român Ion Heliade Rădulescu, oameni competenți vor contribui la această mare operă națională, în care imaginea artistului trebuie să fie secundată de cunoștințe practice, artiștii care vor participa la acest concurs trebuie să depună planuri geometrice, vederi perspective. Monumentul va fi așezat prin înțelegere cu autoritățile în centrul unui scuar sau a unei grădini din capitală, iar artiștii vor trebui să trimită și un mic monument de lut sau de ghips. Monumentul va fi compus dintr-o statuie așezată pe un postament sau pedestal proporțional cu dânsa, pe placa din față se vor scrie cuvintele – Lui Ion Heliade Rădulescu – românii recunoscători”, în „Curierul”, 3 ianuarie 1873, p. 1.

⁴⁴ „Românul”, 11 noiembrie 1873, p. 1.

⁴⁵ „Poporul”, 27 mai 1873, p. 3.

⁴⁶ Idem, 28 iunie 1873, p. 2.

și conservatori, tensiuni se mai înregistrau și între autoritățile centrale, care din diferite motive doreau să scoată înmormântarea dintr-un cadru privat și să o transforme într-un eveniment public, și familia celui decedat care dorea să poată decide asupra modului în care urmau să se organizeze funeraliile. Există în întreaga acțiune de aducere a corpului lui Alexandru Ioan Cuza, dar și în înmormântarea de la Ruginoasa⁴⁷ o tentativă de reparație față de imaginea și memoria fostului șef al statului, în timp ce autoritățile încercau, prin vizita realizată de Carol I, la câteva zile după evenimentul de la Ruginoasa, să impună o altă realitate politică, în centrul căreia se afla evident noul șef al statului român⁴⁸. Deplasarea aceasta nu era întâmplătoare, ci făcea parte din strategia de imagine a prințului Carol I de a găsi o linie de echilibru între prezentul și trecutul românilor. Guvernul român fusese preocupat, în tot acest timp, să marcheze, independent de ceremoniile naționale pentru Alexandru Ioan Cuza, trecerea a încă unui an de la instaurarea pe tronul României a lui Carol I. Atenția acordată de autoritățile centrale unor asemenea manifestări era una egală, indiferent că ele aveau loc în capitala țării sau în provincie. Astfel, la Iași, în dimineața zilei de 10 mai, s-au auzit 21 salve de tun, care anunțau aniversarea urcării pe tron a lui Carol I, urmate fiind desigur de o adevărată ceremonie religioasă la mitropolie, la care au luat parte autoritățile civile, corpul diplomatic, prefectul poliției și al județului⁴⁹.

Societatea românească era preocupată, în tot acest interval de timp, și de modul în care-și stabilea relațiile cu puterile vecine. Punctele de vedere diferite ale conservatorilor și liberalilor erau vizibile și în această direcție. Prin intermediul presei apropiate de cercurile lor, conservatorii considerau că trebuia continuată politica tradițională a statului român, aceea de a avea o bună colaborare cu Imperiul Otoman și neaventurarea în proiecte politice ce presupuneau colaborarea cu o putere sau alta⁵⁰. Mult mai încrezători se arătau a fi conservatorii în privința unei alianțe cu state mai mici din zona balcanică, fapt ce era prezentat ca o dovadă de consecvență, ținând cont că o astfel de abordare putea fi identificată în timpul domniei lui Cuza⁵¹. Impresia pe care o puteau lăsa astfel de texte era aceea de acceptare senină a statutului de țară aflată sub suzeranitatea otomană, doar că aceeași familie conservatoare era preocupată de ștergerea etichetei prin care încercau

⁴⁷ „Reforma”, 6 mai 1874; 12 mai 1874, p. 2; 27 mai 1874 p. 1; 21 iunie 1874, p. 3.

⁴⁸ Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 153.

⁴⁹ „Curierul”, 12 mai 1874, p. 2.

⁵⁰ „Poporul”, 17 iunie 1874, p. 1.

⁵¹ *Ibidem.*

autoritățile turcești să o atribuie statului român și anume aceea de a fi o parte integrantă a Imperiului Otoman⁵².

Toamna anului 1873 aducea în arena internațională o scrisoare de protest a ministrului român de externe, Vasile Boerescu, prin care își manifesta nemulțumirea față de aprecierile formulate în cercurile oficiale de la Constantinopol, potrivit cărora România erau parte componentă a Imperiului Otoman, dar și față de refuzul de a accepta pentru cele dintâi dreptul de a încheia convenții și tratate cu alte puteri⁵³. Înțelegând șubrezimea relației cu Imperiul Otoman, conservatorii, principalul factor guvernamental din acel moment, erau preocupați în mod legitim de o îmbunătățire a relațiilor cu Austro-Ungaria⁵⁴. În același timp, existau destui lideri politici români care-și exprimau, prin intermediul ziarelor epocii, convingerea asupra necesității ca și Austria să demonstreze buna ei credință față de statul român. Maniera în care credeau cei invocați că trebuie să arate acest lucru guvernului austro-ungar era una care trăda destulă naivitate, dacă nu cumva putem vorbi și de multă demagogie. O solicitare potrivit căreia Austro-Ungaria trebuia să-și arate buna credință față de România prin acceptarea cedării teritoriului locuit de români, nu putea fi încadrată decât în una dintre cele două categorii deja expuse. Îndemnul pentru guvernul român de a încheia tratate cu puteri ce aveau același potențial ca al României era unul cât se putea de clar și era însoțit, în mod evident, de acela care viza realizarea unui efort consistent pentru păstrarea *statuquo*-ului teritorial existent și neinclusiunea vreunei puteri într-un plan de acțiune împotriva Imperiului Otoman⁵⁵.

Așadar, din perspectiva rațiunilor de politică externă, reprezentanții spectrului de dreapta aveau mari rețineri în acceptarea organizării unor manifestări precum cele care urmau să fie prilejuite de inaugurarea statuii lui Mihai Viteazul. Cei mai mulți dintre ei erau conștienți de capacitatea de mobilizare și de potențare a discursurilor politice românești cu ajutorul imaginii domnitorului⁵⁶. Conservatorii păreau și în anul anterior ceva mai precauți față de marcarea solemnă a unor momente în care personaje revoluționare precum Heliade Rădulescu ar fi fost evocate. Aceasta era cu siguranță explicația pentru care „Monitorul Oficial” nu publicase nici măcar pe pagina a doua vestea morții lui Heliade, iar onorurile militare pe care cu

⁵² Idem, 23 iulie 1873, p. 1.

⁵³ „Poporul”, 26 noiembrie 1873, p. 1; 2 decembrie 1873, p. 1.

⁵⁴ „Românul”, 30 aprilie 1872, p. 2.

⁵⁵ „Reforma”, 21 iunie 1874, p. 1, Editorial; Reforma, 29 iunie 1874, p. 2.

⁵⁶ D. Berindei, *Societatea românească în vremea lui Carol I (1866-1876)*, București, Editura Militară, 1992, p. 206.

siguranță poetul le-ar fi meritat nu au fost organizate⁵⁷. Editorii ziarului „Românul” nu ezitau să explice această atitudine a unui organ de presă oficial chiar prin poziția de locotenent domnesc avută de Ion Heliade Rădulescu la 1848.

Întrebarea care apărea în mod firesc era cine își putea asuma într-o astfel de atmosferă riscul organizării unor acțiuni care să genereze noi conflicte. Așa cum se întâmpla de obicei, tocmai această încercare de amânare a manifestărilor ce trebuiau să aibă loc încă din 1873 avea să contribuie la o creștere a tensiunilor culminând cu incidentele de stradă dintre reprezentanții guvernului desemnați să mențină ordinea și studenții cu simpatii și crezuri liberale.

Pericolul era ca astfel de „ciocniri”, precum cele din 1873, pe tema statuii lui Mihai Viteazul, să fie interpretate din nou de către atenta diplomație occidentală ca o dovadă a menținerii României la nivelul țărilor „predispuse” la violență și anarhie. Dacă luăm în calcul reacția ziarului „Românul”, față de modul în care fusese tratată moartea lui Ion Heliade Rădulescu în „Monitorul Oficial”, dar și permanentele amânări legate de inaugurarea statuii lui Mihai Viteazul, putem spune că subiectul memoriei domnitorului devine unul foarte sensibil. Așa cum se întâmplă de obicei cu miturile și figurile legendare, exagerările nu lipsesc nici ele. Astfel, faptul că există comercianți bucureșteni care-și aranjau prin colțurile unor tarabe tablouri ce-i reprezentau pe Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare devine, se pare, o practică curentă la nivelul anilor 1872-1873. Demn de remarcat este și semnalul de alarmă tras de unii colaboratori ai oficiului liberal pentru care folosirea imaginii celor doi voievozi într-un mod precum cel amintit nu era doar o golire de conținut a simbolului unui tablou cu o asemenea reprezentare, ci și un adevărat sacrilegiu⁵⁸. Tendința aceasta de a se raporta într-un asemenea mod la marile figuri tutelare ale istoriei noastre exista în același timp cu solicitarea de a fi solidari cu acțiunea de restaurare a unor monumente istorice. Este cazul Catedralei Mitropolitane din Iași, cea care avea o semnificație aparte mai ales pentru moldoveni, atât datorită faptului că fusese ridicată de o personalitate precum Veniamin Costache, dar și pentru că era locul unde fusese miruit Alexandru Ioan Cuza⁵⁹. Întreaga acțiune părea una prin care se îndeplinea o datorie față de strămoși, la loc de

⁵⁷ „Românul”, 5 mai 1872, p. 2, 3.

⁵⁸ „Recent am văzut un tablou al lui Ștefan cel Mare cu coroană pe cap la intrarea în cârciuma de vară numită Anton de la intrarea în Cișmigiu și în alte localități, am văzut tabloul lui Mihai Viteazul comandând bătălia de la Călugăreni sau intrând în Alba Iulia” semnala Alexandru Cărpeneșeanu în „Românul”, 2 mai 1872, p. 2.

⁵⁹ „Curierul”, 13 iunie 1874, p. 1.

frunte fiind Ștefan cel Mare. Interesant, dar și deschizător de drumuri, demersul amintit se dorea a fi realizat printr-o implicare privată și nu unul care să fie realizat cu sprijinul guvernului⁶⁰. Preocuparea pentru memoria unor figuri legendare ale istoriei românilor devenea vizibilă în cursul lunii octombrie 1874 și în cazul lui Horia. Deși aparținând unui alt spațiu cultural, Horia beneficia în presa românească de peste munți de același interes ca toți ceilalți eroi ai românilor⁶¹.

Ceea ce mai trebuie să spunem înainte de a privi la spectacolul inaugurării statuii lui Mihai Viteazul⁶² este faptul că nu toate personajele politice trecute în neființă beneficiază de aceeași atenție colectivă. Unele dintre acestea, precum generalul Nicolae Mavrocordat reușesc să păstreze înmormântarea și întregul ceremonial într-un cadru foarte intim și asta în primul rând pentru că așa ceruse acesta din diferite motive prin dispoziție testamentară⁶³.

Amânată pentru toamna anului 1874, inaugurarea statuii lui Mihai Viteazul⁶⁴ risca, destul de mult, fie să cunoască o nouă amânare din motivele deja prezentate, fie să intre într-un con de umbră. Motivul foarte clar pentru cea de-a doua posibilă situație era moartea unui alt lider politic în septembrie 1874, Ștefan Golescu, care făcea ca atenția opiniei publice românești să se îndrepte în mod firesc spre fostul lider liberal. Primul care

⁶⁰ „Trebuie neapărat să ridicăm această operă a strămoșilor noștri, pentru a proba umbrele lor printre care vom zări pe Ștefan cel Mare că le suntem urmași și nu vom cere ajutor de la guvern, vrem să le suportăm singuri toate aceste cheltuieli”, în *Ibidem*.

⁶¹ „Curierul”, 27 octombrie 1874; „Reforma”, 15 iulie 1874, p. 2.

⁶² Statuia lui Mihai Viteazul se prezenta în felul următor: soclul este compus dintr-o navă simplă rotunjită și este așezat pe o bază pe care se înfășoară ghirlande de foi de lauri prinse în panglici. Acest soclu este ridicat pe un pedestal prismatic simplu de marmură, înălțimea statuii este de 2,5 m, iar a soclului de 3 m, fiecare din cele 4 cornișe ale soclului poartă câte o stemă de bronz, pe fețele laterale ale soclului în stânga și dreapta se găsește inscripția desfășurată pe 3 plăci, câte două șiruri de fiecare, cea din dreapta amintind luptele purtate de voievod, cea din stânga sfetnici și căpitani săi de oaste, în Florian Georgescu, *Monumente din București. Ghid turistic*, București, 1966, p. 205; Vezi și George Potra, *Din Bucureștii de altădată*, București, 1942, p. 233: „...statuia lui Mihai Viteazul a fost ridicată pe locul bisericii Sfântu Sava fiind așezată pe un pedestal de marmură, încadrată într-un frumos grilaj de fier. Avea de o parte și de alta câte un tun, ambele capturate de la turci în Războiul de Independență”.

⁶³ „Curierul”, 19 septembrie 1874, p. 1.

⁶⁴ Nu s-a respectat locul stabilit inițial, astfel încât Dealul Spirii nu a devenit o acropolă bucureșteană, statuia urmând să fie amplasată în Piața Univeristății, pe locul unei ctitorii bisericesti, mănăstirea Sfântul Sava, care fusese doborâtă în jurul anului 1869, în Victoria Dragu, *op. cit.*, p. 16.

anunța decesul era ziarul „Românul”⁶⁵, iar din acel moment la nivelul întregii țări s-a declanșat o nouă stare de doliu național. Nota comună pentru toate depeșele și telegramele trimise din diferite colțuri ale României era aceea a unei pierderi pe care o suferea nu doar familia lui Ștefan Golescu, ci întreaga societate românească. Ca de fiecare dată, ceremonia de înmormântare nu mai era doar un eveniment privat al unei familii care pierdea un membru, ci devenea unul cu o largă participare populară⁶⁶. Ceremonia funerară avea, ca de fiecare dată, un ritual ce presupunea existența unui program care era și acum riguros respectat⁶⁷. Reușește moartea unui fost prim ministru al României, ce făcea parte din familia liberală, să aducă o anumită liniște în viața politică sau dimpotrivă? Comentariile apărute în ziarul „Presa”, dar și în „Românul” arătau că rivalitățile nu dispăreau nici în acest moment, conservatorii acuzându-i pe liberali de faptul că până și ceremonia de înmormântare o transformaseră într-o manifestare politică partizană⁶⁸. Toate aceste manifestări păreau, judecând după amploarea lor și efortul organizatoric depus, încercări de a-l menține oarecum pe Ștefan Golescu printre cei rămași în viață⁶⁹. Paradoxal poate, dar și după înmormântare, românii dădeau semne de regret și adâncă recunoștință față de Ștefan Golescu pentru tot ce făcuse acesta în folosul întregii țări⁷⁰.

Tensiune, emoție, pasiuni

Într-o atmosferă ce putea fi ușor caracterizată ca fiind deprimantă, aveau loc în luna octombrie a anului 1874 spectacole de teatru cu teme istorice, cele mai interesante fiind interpretate de trupa lui Mihai Pascali – una dintre ele fiind *Uciderea lui Mihai* (dramă în cinci acte)⁷¹.

Luna octombrie a anului 1874 aducea și mai aproape momentul inaugurării statuii lui Mihai Viteazul. Fundalul era asigurat însă de veșnicile contestații dintre putere și opoziție impresia care plutea în aer în acest moment fiind aceea a unei căderi iminente a guvernului conservator. Evident că o asemenea posibilitate era întreținută mai ales de către liberali, aflați în opoziție deja de șapte ani și pentru care dorința de revenire la

⁶⁵ „Românul”, 1 septembrie 1874, p. 1.

⁶⁶ Idem, 5 septembrie 1874, p. 1.

⁶⁷ Se publică programul ceremoniei funerare pentru Ștefan Golescu existând chiar o ordine a cortegiului: școlile, delegații județelor, corurile, clerul, carul mortuar, în „Românul”, 6 septembrie 1874, p. 1.

⁶⁸ Idem, 15 septembrie 1874, p. 1.

⁶⁹ Idem, 18 septembrie 1874, p. 1.

⁷⁰ Idem, 12 octombrie 1874, p. 2.

⁷¹ „Românul”, 10 octombrie 1874, p. 3.

guvernare era evidentă⁷². Întrebarea nu era cu privire la oportunitățile unui asemenea eveniment, ci a zilei sau săptămânii în care el urma să aibă loc. Nu întâmplător un ziar de provincie, „Curierul de Iași”, anunța, încă din 13 octombrie 1874, faptul că peste câteva zile avea să aibă loc inaugurarea statuii lui Mihai Viteazul. Ezitățile repetate justificate sau nu ale guvernului conservator sporeau tensiunea existentă. Presa epocii, liberală și conservatoare în egală măsură, avea să facă o monitorizare strictă asupra evenimentelor cu caracter evocator, fiecare dintre ele lăsând să se vadă în mod indubitabil simpatia sa politică din chiar modul în care avea loc descrierea manifestărilor. Începutul lunii noiembrie marca trecerea într-o altă etapă a întregii povești legate de evocarea mult pregătită a lui Mihai Viteazul. Încercarea unor tineri, inițial necunoscuți, de a grăbi inaugurarea statuii marelui voievod prin dezvelirea forțată a monumentului avea să capete treptat imaginea unei adevărate catastrofe naționale, dimensiune datorată și ciocnirilor dintre autorități și participanți, dar și de anchetele declanșate ulterior asupra unora dintre cei dintâi. Pentru liberalii din jurul ziarului „Românul” acțiunea unor tineri de a forța un eveniment precum cel amintit pe 4 noiembrie 1874, într-un moment în care un număr de 250 de elevi, conform relatărilor „Românului”, decisese să participe la această acțiune după ieșirea de la cursurile profesorului Grigore Ștefănescu era aproape un fapt firesc, ținând cont de amânările succesive care se întindeau de acum pe mai bine de șapte luni. Ceea ce intriga, în cea mai mare măsură, era amânarea fără nici o explicație a evenimentului. În condițiile în care publicul prezent, estimat la aproximativ 250 de persoane, era format cu precădere din studenți și liceeni, un gest ce putea fi ușor considerat ca unul de sfidare a autorităților nu putea decât să agite și mai mult spiritele⁷³. Întreaga acțiune fusese pregătită în mare secret, inclusiv cu discursuri ce urmau să fie ținute după dezvelire, doar că autoritățile aflând din timp despre această inițiativă erau bine pregătite și oarecum pe poziții prin reprezentanți ai jandarmilor, dar și cu polițiști deghizați infiltrați printre participanți. Întâmplător sau nu, dar exact în aceeași zi urma să aibă loc o paradă militară obișnuită de altfel, așa cum avea loc în fiecare an. Expresie a colaborării pe care guvernul conservator încerca să o aibă cu Imperiul Otoman, câțiva ofițeri turci erau și ei prezenți ca urmare a unei invitații primite de la guvernul român. Într-o lume diplomatică extrem de suspicioasă un gest precum era cel al tinerilor studioși de la Univeristatea din București putea fi ușor interpretat ca unul ofensator la adresa otomanilor, or România nu avea nevoie în acel moment de un nou scandal diplomatic. Aceasta era în primul rând explicația pentru intervenția fermă a autorităților la adresa

⁷² „Trompeta Carpaților”, 31 octombrie 1874, p. 1.

⁷³ „Românul”, 4, 5 noiembrie 1874, p. 3.

studenților Universității bucureștene. Evident, însă, că ziarele opoziției, iar la loc de frunte se afla ca de fiecare dată „Românul”, nu considerau că anchetarea unor tineri, trimiterea lor în judecată și chiar arestarea lor pentru un număr oarecare de zile erau măsuri pe care trebuia să le ia un guvern pentru a nu supăra Imperiul Otoman. Întreaga acțiune a executivului era interpretată mai degrabă ca o reacție nervoasă a guvernului conservator față de o acțiune la care prin prezența întâmplătoare a procurorului general al României, a ministrului de externe, ministrului de justiție, fuseseră implicate și autoritățile statului român⁷⁴. Demonstrații cereau în acele clipe celor doi reprezentanți ai guvernului să nu mai amâne inaugurarea statuii. Inabilitatea guvernului conservator fusese evidentă nu doar prin modul în care reprezentanții acestuia gestionaseră momentul de după încercarea de dezvelire a statuii, dar și prin deciziile luate cu câteva zile înainte. Mai întâi fusese numărul important de decizii și ordonanțe trimise de guvern în teritoriu prin care, fără să se precizeze o dată, era anunțată din nou amânarea inaugurării statuii lui Mihai Viteazul și apoi anunțul potrivit căruia manevrele de toamnă urmau să se încheie printr-o defilare a participanților, inclusiv a turcilor, prin fața statuii voievodului⁷⁵. Liberalii înțelegeau momentul dificil pe care trebuia să-l gestioneze guvernul conservator dacă dezvelirea statuii ar fi avut loc în prezența celor doi ofițeri turci, dar considerau în același timp necesar ca executivul de la București să arate diplomației otomane ce riscuri putea să aibă o nouă amânare a unui eveniment așteptat deja de aproape un an de zile. Statuia lui Mihai Viteazul din Piața Universității a fost dezvelită, după mai multe amânări, la 8 noiembrie/20 noiembrie 1874, iar zvonurile care explicau această târâgânare erau legate în principal de factorii externi: „ba că guvernul nu îndrăznește să se împotrivescă Turciei, care se opune categoric, ba ca aliajul din care era turnat blocul nu era în condițiile contractului, ba că Austro-Ungaria a opus un veto la sărbătorirea eroului care cucerise Transilvania”⁷⁶. Inaugurarea s-a bucurat de participarea companiei dramatice a lui Mihail Pascally, evenimentul fiind immortalizat și în versuri de Vasile Alecsandri, care scria *Odă Statuii lui Mihai Viteazul*⁷⁷.

Oficiosul liberalilor nu se mulțumea doar să conteste modul în care conservatorii administraseră momentul, dar propunea ca data de inaugurare oficială să fie 8 noiembrie, ziua Sfinților Mihai și Gavril pentru ca, în felul

⁷⁴ *Ibidem.*

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, București, Editura Eminescu, vol. I, 1987, vol. II, 1993, p. 143.

⁷⁷ Ilie Dumitrescu, *Centenarul statuii Viteazului*, în „Magazin istoric”, noiembrie 1974, p. 75.

acesta, încărcătura religioasă să pună în umbră pe cea națională, evitându-se posibilitatea apariției unor noi incidente⁷⁸. Chiar dacă și „Românul” arăta în felul acesta că înțelegea dificultățile pe care trebuia să le depășească România în plan internațional, echipa lui C. A. Rosetti nu putea să nu-și exprime protestul pentru faptul că românii din Pesta le era interzis să citească ziarul „Românul” și asta datorită exprimării de-a lungul timpului a unor poziții ceva mai critice față de nobilimea maghiară⁷⁹. Zilele următoare aveau să fie dominate de o dispută deseori sterilă între organele de presă ale diferitelor grupări politice trădând evidentele simpatii. „Presa” și „Monitorul Oficial” prezentau cele petrecute în data de 3 noiembrie ca fiind acțiunea unui grup de tineri turbulenți, care atacaseră autoritățile statului și încercaseră din inițiativă privată să dezvelească statuia lui Mihai Viteazul, deși se știa – spuneau ei – despre existența unui program oficial al Primăriei de inaugurare a statuii, motiv pentru care cereau intervenția justiției în vederea pedepsirii vinovaților. De partea cealaltă, ziarul „Românul” avea să reia în mai multe numere ale sale întrebarea foarte legitimă și anume, care era legislația în baza căreia tinerii participanți fuseseră arestați și chiar închiși pentru o perioadă de timp necunoscută⁸⁰. Dincolo de retorica specifică unei competiții politice, putem observa cum fiecare din cele două grupări încercau să se legitimize asumându-și inițierea și organizarea evenimentului mult așteptat. Aceiași colaboratori ai ziarului „Românul” erau destul de atenți să nu fie asociați cu acei dintre tineri care comiseseră cu adevărat acte de violență la adresa oamenilor legii. Din acest motiv cereau, la fel ca reprezentanții conservatorilor, ca vinovații pentru asemenea acțiuni să fie cu asprime pedepsiți⁸¹. În același timp, urmăreau cu atenție modul în care evolua ancheta și procesul elevilor arestați. Faptul că unii dintre cei bănuiți de autorități că au luat parte la acțiunile devenite violente din ziua de 3 noiembrie erau arestați chiar de pe băncile școlilor unde învățau produceau o îngrijorare reală celor de la „Românul”⁸².

Presa din provincie era la fel de atentă la acțiunile din capitală, iar emoțiile provocate de incidentele dintre tinerii cu simpatii liberale și

⁷⁸ „Românul”, 4, 5 noiembrie 1874, p. 1.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 2.

⁸⁰ *Idem*, 6 noiembrie 1874, p. 1.

⁸¹ „Se zice că unii dintrînșii au și dat loviri cu mâna unor agenți polițieniști, se înțelege că mai mulți din acești turburători au fost arestați și justiția își va urma cursul său regulat, cei culpabili vor înțelege prin osândă ce vor merita că nu le este permis a se juca lesne cu lucruri serioase”, în *Ibidem*, p. 1.

⁸² În ciuda moderației inițiale instrucția procesului arăta că sunt arestați elevi din școală, din timpul orelor de curs, băieții erau arestați și duși la poliție la un loc cu hoții, deși părinții lor sunt oameni onorabili („Românul”, 7 noiembrie 1874, p. 1).

autorități erau la fel de mari precum în capitală. Tendința unor ziare precum „Telegraful” sau „Curierul” era mai degrabă aceea de a se situa de partea celor care îndrăzniseră să grăbească evenimentele și mai puțin de partea unor autorități polițienești care acționaseră, în opinia celor mai mulți dintre colaboratorii la ziarele amintite, prea dur și oarecum disproporționant cu pericolul pe care îl presupunea o asemenea acțiune⁸³. Punctul de vedere al guvernului conservator cu privire la aceste evenimente din 3 noiembrie era și el publicat, dar spațiul ocupat era mult mai restrâns decât cel alocat celor care considerau că se comisese un abuz⁸⁴.

Înțelegând poate faptul că dincolo de logica simpatizanților unei grupări aflate în opoziție amânările succesive privind inaugurarea statuii creaseră o tensiune ce putea fi evitată printr-o mai bună comunicare, guvernul anunța, cu ceva timp înaintea zilei de 8 noiembrie, întregul program al inaugurării. El era publicat, încă din 7 noiembrie, în presa aparținând cercurilor oficiale, dar și opoziționiste din capitală și din provincie⁸⁵. „Monitorul Oficial” depunea în mod firesc același efort de popularizare a acțiunii din 8 noiembrie. Fără să surprindă pe nimeni probabil, ceremonia de inaugurare era deschisă prin oficierea unei slujbe religioase al cărei prim dirijor era Mitropolitul primat înconjurat de înaltul cler. Lista participanților anunțată din timp în toate ziarele cuprindea laici și reprezentanți ai clerului deopotrivă. Nu puteau lipsi de la o asemenea manifestare consilieri locali, parlamentari, ofițeri și înalți funcționari ai statului român. Bulevardul Elisabeta și cel al Universității devin practic puncte de reper pentru desfășurarea întregii acțiuni. Deplasarea unui cortegiu impresionant din dreptul Bisericii Sărindari până în dreptul statuii lui Mihai Viteazul particulariza oarecum această acțiune, spre deosebire de cele ce vor urma, dar care vor avea același obiectiv și anume glorificarea unui erou. Diferitele corpuri ale garnizoanei București, detașamentul de jandarmi pedestri erau tot atâtea dovezi prin care guvernul și autoritățile centrale arătau că tratau evenimentul inaugurării statuii cu toată considerația binemeritată de cel astfel evocat. La o privire de ansamblu asupra modului în care urma să se deplaseze cortegiul între cele două puncte deja amintite, amenajarea specială a locului din care urma să privească întreaga desfășurare de forțe domnitorul Carol și soția sa, creau de fapt impresia că toți cei prezenți priveau la un spectacol care-i avea ca eroi principali chiar pe cei doi suverani. Impresia aceasta era subliniată și de dialogul original care se stabilește între suveran și primarul capitalei, nu înainte ca cel din

⁸³ „Curierul”, 7 noiembrie 1874, p. 2.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 3.

⁸⁵ „Curierul”, 10 noiembrie 1874, p. 1.

urmă să-i adreseze un călduros cuvânt⁸⁶. Maestrul de ceremonii urma să fie primarul capitalei, el fiind cel desemnat să dea semnalul pentru dezvelirea statuii lui Mihai Viteazul, dar numai după ce domnitorul își dădea acordul. Acesta trebuia să fie momentul în care trupele își prezintau armele, iar salvele de artilerie de pe Dealul Spirii acopereau liniștea Bucureștiului⁸⁷. Dincolo de atitudinea pozitivă asupra unui asemenea program, cotidianul „Românul” aștepta, dată fiind și încărcătura religioasă a zilei de 8 noiembrie, ca guvernul să dea dovadă de clemență față de tinerii turbulenți din ziua de 3 noiembrie și să-i elibereze pe cei arestați⁸⁸.

În condițiile în care liberalii marșaseră destul de mult în privința reacției guvernului conservator față de tinerii turbulenți din 3 noiembrie, conservatorii simțeau la rândul lor nevoia să facă anumite precizări. Ceea ce devenea important de subliniat din perspectiva reprezentanților dreptei, era în primul rând faptul că inaugurarea statuii unui simbol al istoriei românilor, așa cum era Mihai Viteazul, avea loc în timpul guvernării lor și nu a celor pe care-i numeau, fără rețineri, roșii sau reprezentanți ai guvernului dezordinei. Pentru cei care credeau în Lascar Catargi ca lider și prim ministru, inaugurarea acestei statuii devenea în mod evident o mare realizare. Satisfacția lor era majoră și pentru că în felul acesta ei deveneau principalii beneficiari ai spectacolului pe care l-am putea numi unul „mediatic”, apelând la o noțiune actuală. Dialogul imaginar cu adversarii lor, purtat și prin intermediul „Trompetei Carpaților” lua de multe ori forma unei încercări de a-i determina parcă și pe ei să recunoască faptul că această importantă realizare a societății românești, ca mare sărbătoare la care era invitată acum întreaga țară să participe, li se datora în mare măsură⁸⁹. Aserțiunea aceasta se baza și pe faptul că în comitetul de coordonare a întregii acțiuni, inclusiv cel de selecție a ofertelor primite, se aflau mai mulți conservatori. În egală măsură, conservatorii simțeau nevoia să-și exprime din nou punctul de vedere și cu privire la încercarea neizbutită de inaugurare din 3 noiembrie⁹⁰ arătând că, un moment precum era cel așteptat pentru data de 8 noiembrie era unul al națiunii române, care nu trebuia să aibă loc în fața

⁸⁶ „Românul”, 7 noiembrie 1874, p. 2.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ „Mâine de ziua sfinților Mihai și Gavril se va inaugura statuia lui Mihai Viteazul și sperăm ca cu această ocazie să fie amnistiați și școlarii care au fost arestați și că în felul acesta este timpul să treacă și spaima guvernului de o acțiune care nu s-a dorit decât una care să-l elibereze pe Mihai Viteazul de ascunderea față de români”, în „Românul”, 8, 9 noiembrie 1874, p. 1.

⁸⁹ „Trompeta Carpaților”, 8 noiembrie 1874, p. 1.

⁹⁰ Tânărul Vasilache Lambru se cațără pe soclu și trage pânza jos, printre participanți se aflau și agenți ai poliției care provocau și ei scandal (Victoria Dragu, *op. cit.* 13).

unor reprezentanți ai unor puteri străine. Dacă în această privință argumentația era, credem, destul de palidă pentru a explica interdicția înregistrată, mai aproape de adevăr era pericolul invocat de conservatori în privința declanșării unui conflict diplomatic cu una din puterile europene vecine în urma rostirii unor discursuri incendiare lângă statuia lui Mihai Viteazul. Conservatorii propuneau, de fapt, o altă modalitate de valorizare a unui erou național, iar în viziunea lor ideea de a pune în dificultate un stat european puternic, încercarea de a aminti unor foști adversari de o înfrângere militară, era considerată profund neproductivă și fără o finalitate clară. Cei care se numeau „oameni ai ordinii” nu doreau să lase nelămurit nici faptul că ziua de 3 noiembrie fusese propusă chiar de ei pentru a marca o mare victorie a lui Mihai Viteazul, dar că în condițiile manevrelor de toamnă ale Armatei Române soluția cea mai potrivită pentru evitarea unor posibile momente tensionate era amânarea pentru 8 noiembrie, ziua onomastică a marelui voievod. În acest context, intervenția jandarmierii și a celorlați reprezentanți ai legii devenea una firească și oarecum obligatorie pentru un guvern care se definea ca fiind unul preocupat în mod deosebit de respectarea legii și a ordinii în România⁹¹. Dincolo de toate aceste explicații, numărul din 8 noiembrie al ziarului „Trompeta Carpaților” se încheia prin publicarea unei poezii a lui Vasile Alecsandri, numită *Odă statuii lui Mihai Viteazul*⁹². Era, aceasta, o bună ocazie de a aminti câteva din calitățile personale ale domnitorului, dar și forța de exemplu pe care acesta o avea pentru generațiile viitoare.

Presa neangajată politic foarte clar, așa cum era „Curierul” din Iași, simțea nevoia să-și manifeste bucuria pentru inaugurarea din 8 noiembrie, dar în același timp și nervozitatea pentru faptul că, în viziunea acestei publicații, unele forțe politice începuseră să confişte ceea ce trebuia să fie o sărbătoare națională. Dincolo de precauția manifestată de cotidianul amintit era totuși timpul să fie amintită contribuția pe care Mihai Viteazul o adusese la păstrarea autonomiei țării și contribuția pe care o putea avea chiar și în anul 1874 la transformarea proiectului de independență a țării în realitate⁹³.

Revenind la acțiunea care a avut loc în ziua de 8 noiembrie 1874, trebuie spus faptul că dincolo de respectarea foarte riguroasă a întregului program, punctele de forță ale întregii manifestări deveneau discursul primarului general al capitalei și al suveranului român. Primarul George

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *Odă statuii lui Mihai Viteazul*: „Mărire, adorare, îngenunchere ție / Gingant din alte timpuri, fruntaș între eroi / Mihai frate de arme cu dalba vitejie / Oaspe de bronz scump nou, sosit iar printre noi / Pe întinsul țării astăzi e splendidă serbare (Vasile Alecsandri), în „Trompeta Carpaților”, 8 noiembrie 1874, p. 3.

⁹³ „Curierul”, 8 noiembrie 1874, p. 1.

Manu reușea să atragă mai întâi atenția asupra faptului că întreaga ceremonie era un act reparatoriu față de memoria și faptele unui erou. În felul acesta, liderul conservator deschidea practic un dialog cu trecutul, cu domnitorul care unise pentru prima dată cele trei Țări Române. Privirea spre trecut era modalitatea prin care era identificat, practic, un model de urmat pentru noua generație. Pentru George Manu monumentul inaugurat în acele clipe nu era doar o expresie a recunoștinței naționale pentru Mihai Viteazul, ci în egală măsură pentru toți cei care luptaseră până atunci în diferite împrejurări pentru idealurile românilor, chiar dacă până atunci nu existaseră dovezi de recunoștință colectivă de asemenea factură⁹⁴. Dacă echipa din jurul lui Lascăr Catargiu se temuse de interpretările care puteau fi date unor discursuri susținute cu asemenea prilej, iată că tocmai unul din reprezentanții de vază ai conservatorilor, George Manu, amintea în intervenția sa de faptul că eroul glorificat în acea zi nu aparținea doar țării sale, ci întregului neam românesc, indiferent dacă el locuia – peste vârfurile Carpaților până în apele Tisei – sau în alte părți. Caracterul mobilizator al discursului era evident, fiecare dintre cei prezenți fiind îndemnați să reflecteze măcar pentru o clipă la măreția epocii în care luptase Mihai Viteazul, de unde venea și îndemnul pentru reluarea luptei pentru independență și glorie. Ca de fiecare dată când un personaj istoric este evocat, comunitatea care-l omagiază prin ridicarea unei statui simte nevoia, în egală măsură, să exprime și un sentiment de vinovăție pentru tragicul său sfârșit. Invocarea trădării sale și a modului dramatic în care a murit au tocmai un astfel de rol. Monumentul inaugurat devenea în felul acesta, un prilej de readucere în actualitate a celui decedat în urmă cu aproape patru secole, dar și o formă de a-i deplânge destinul crud. Partea finală a intervenției lui George Manu cuprinde și un dialog aparte cu noul suveran. Dincolo de mulțumirile care i se adresează pentru prezența la inaugurare, primarul capitalei realizează un transfer interesant de credibilitate și prestigiu dinspre Mihai spre Carol I, dar fără a crea vreo clipă senzația că suveranul s-ar afla într-o poziție de inferioritate față de domnitorul comemorat. Transferul devine unul legitim, firesc, în felul acesta realizându-se o translație ușoară dinspre trecut către prezent. Apartenența suveranului român la o dinastie europeană, care se remarcase până atunci prin acte politice curajoase era o garanție pentru primarul capitalei în privința îndreptăririi lui Carol I de a primi coroanele lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare. Intervenția lui George Manu se încheia prin stabilirea foarte clară a contribuției pe care monumentul îl avea pe viitor – reculegere și repornire a tuturor energiilor românești⁹⁵.

⁹⁴ „Românul”, 11, 12 noiembrie 1874, p. 2.

⁹⁵ *Ibidem*.

După un discurs precum cel susținut de George Manu care realizase o adevărată incursiune în istoria românilor, Carol I încerca și reușea, în opinia noastră, să arate foarte clar care erau înaintașii săi⁹⁶. Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul devin parteneri ai noului domnitor în acțiunea în care se angajase de recâștigare a demnității românești. Fiecare dintre aceștia luptaseră pentru apărarea și independența țării, misiune pe care acum, în fața statuii lui Mihai Viteazul, și-o asuma pe deplin și Carol I. Tânărul prinț știa foarte bine care era valoarea mobilizatoare a imaginii unor domnitori precum cei evocați, atât pentru armata pe care o conducea, cât și pentru națiunea română, în ansamblul ei. Monarhul României nu se mulțumea doar să evoce figura tutelară a lui Mihai, ci își lua, la rândul său, un angajament ferm din care publicul prezent trebuia să înțeleagă întreaga sa disponibilitate de a lupta pentru poporul în fruntea căruia se afla. Angajamentul lui Carol I era în egală măsură și față de generațiile viitoare, cărora le promitea că le va lăsa moștenire aceeași moșie românească așa cum primisese el de la cei deja evocați. Monumentul dedicat lui Mihai Viteazul devenea, din acel moment, un dar al suveranului către locuitorii capitalei, care urmau să îi acorde întreaga lor atenție și prețuire⁹⁷. Cele două discursuri au fost urmate de alte momente importante ale inaugurării. Căderea vălului ce acoperea statuia lui Mihai Viteazul era urmată de prezentarea armelor de către trupele prezente în fața Academiei, iar imnul național intonat imediat și salvele de tun trase de pe Dealul Spirii nu făceau altceva decât să sublinieze și mai bine solemnitatea momentului⁹⁸. Defilarea trupelor garnizoanei București prin fața perechii suverane, alături de elementele deja amintite, întregeau scenografia unui spectacol care se apropia de sfârșit. Pentru Carol I și soția sa ieșirea era pregătită pentru a fi la fel de spectaculoasă ca și intrarea. Practic pe întregul drum parcurs până la palat, suveranii României erau aplaudați și întâmpinați cu multă încredere⁹⁹. Finalul zilei aparținea primarului capitalei, care primea felicitări din partea mai multor locuitori ai Iașului pentru evenimentul ce tocmai se încheia.

Oricât de mult încercaseră domnitorul și guvernul să-l prezinte pe Mihai Viteazul drept un erou național, și nu doar unul al muntenilor, treptat se conturează ideea că voievodul evocat cu mult fast aparținea mai mult bucureștenilor, decât restului țării. O asemenea percepție venea oarecum în contradicție cu însăși inscripția de pe soclul statuii, care amintea de faptul că Mihai fusese *domn al Țării Românești și al Moldovei, locțiitor domnesc și*

⁹⁶ Cuvântarea lui Carol I fusese, așa cum singur mărturisea, prima cuvântare către popor, vezi Victoria Dragu, *op. cit.*, p. 14.

⁹⁷ *Ibidem.*

⁹⁸ „Curierul”, 14 noiembrie 1874, p. 1.

⁹⁹ *Ibidem.*

*căpitan general în Principatul Ardealului 1593-1601*¹⁰⁰. Cei care au protestat vehement și foarte rapid au fost liberalii. Mereu atenți la orice fel de tendințe separatiste, liberalii duceau în derizoriu teama conservatorilor pentru faptul că inaugurarea statuii ar putea declanșa acțiuni care ar putea fi privite de marile puteri ca acțiuni ostile. Dincolo de bucuria provocată de evitarea unui scandal politico-diplomatic, liberalii arătau faptul că statuia lui Mihai Viteazul era omagiul adus unui mare domn, care prin întreaga semnificație a domniei sale aparținea României întregi, și nu doar bucureștenilor¹⁰¹. Din motive aproape inexplicabile, marea sărbătoare de la București nu reușise să cuprindă întreaga țară. Din păcate, cealaltă capitală, a Moldovei, nu simțea în egală măsură sentimentul reîntâlnirii cu Mihai Viteazul. Starea de spirit din Iași era descrisă într-un material ce apărea în ziarul „Curierul”, la două zile după inaugurare, care sub un titlu sugestiv, *Ce nepăsare*, ilustra lipsa oricărei acțiuni prin care ieșenii să arate că apreciau și ei în egală măsură faptele de glorie ale fostului domnitor. Exceptând clopotele de dimineață, care anunțau ziua Sfinților Mihail și Gavril, de cinstire onomastică pentru un conducător care apăruse „altarul și crucea bisericii noastre”, nimic din ceremonialul specific unei sărbători de anvergură națională nu se întâmplase la Iași. Salvele de tun, paradele militare care încântau de fiecare dată privitorii, toate acestea lipseau acum din oraș, în plus, nimic din pioșenia cerută de Sfântul Sinod pentru asemenea zile nu era respectată, orașul trăindu-și practic viața cotidiană obișnuită¹⁰². În ciuda supărării vizibile, ziariștii ieșeni țineau să arate parcă întregii țări faptul că ei apreciau inaugurarea monumentului ca o sărbătoare a unui domn care luptase pentru dreptul și dreptatea românilor. Satisfacția era una foarte mare în primul rând pentru că rușinea de a nu avea un monument dedicat lui Mihai Viteazul fusese „reparată” ca urmare a unui demers privat¹⁰³.

Față de supărarea existentă în destule cercuri politice, potrivit cărora evenimentul inaugural fusese oarecum confiscat de bucureșteni, „Trompeta Carpaților” din 14 noiembrie 1874 explica cititorilor săi fără prea mari emoții că deși Mihai Viteazul aparținea istoriei românilor, statuia ridicată în onoarea acestuia aparținea doar Bucureștiului, fiindcă doar primăria capitalei fusese implicată în strângerea de fonduri necesare. Vrând să arate că nu intenționau să monopolizeze doar ei procesul care se anunța ceva mai amplu de recunoaștere publică a meritelor înaintașilor, conservatorii invocau și numele altor figuri istorice, care, la fel ca Mihai Bravul, ar fi meritat

¹⁰⁰ Idem, 17 noiembrie 1874, p. 3.

¹⁰¹ „Românul”, 10 noiembrie 1874, p. 2.

¹⁰² „Curierul”, 10 noiembrie 1874, p. 3.

¹⁰³ *Ibidem*.

ridicarea unei statui. Pentru omagierea lui Mircea cel Bătrân și Ștefan cel Mare, doi dintre cei evocați, liderii conservatori din jurul „Trompetei Carpaților”, precum Cezar Boliac, își exprimau întreaga disponibilitate de a participa alături de toți liderii politici la o acțiune de subscripție publică¹⁰⁴.

Bucuria momentului inaugural avea să fie depășită destul de repede de o parte a presei opoziționiste, atentă în continuare la soarta elevilor și studenților arestați după incidentele din 3 noiembrie. Faptul că și după mai multe zile de la inaugurarea ratată continua arestarea unor elevi bănuși că ar fi participat la acțiunea amintită, provoca o îngrijorare reală celor din jurul ziarului „Românul”. Chiar dacă guvernul instalat la 1871 se defînise, de la început, ca unul al ordinei, anchetele neîntrerupte în rândul elevilor și studenților și închiderea unora dintre ei la Văcărești după lungi interogatorii indigna și mai mult pe liberali¹⁰⁵. Acuzația de complot și de ultragiare a ordinii publice formulate la adresa tinerilor, despre care se știa că au simpatii liberale, era interpretată de către organul de presă al liberalilor ca fiind expresia unui mod aparte al conservatorilor de a vedea libertățile și drepturile cetățenilor¹⁰⁶. Nici un motiv mai bun nu putea fi găsit de către liberali pentru a face comparații între guvernul conservator și regimul autocrat din Rusia¹⁰⁷, chiar dacă și cei dintâi recunoșteau că fusese vorba și despre un exces de zel al tinerilor participanți la acțiunea din 3 noiembrie din fața Universității din București. Ancheta și întregul proces avea să mai dureze ceva timp, la rezultatul final ajungându-se după câteva luni bune de cercetări¹⁰⁸.

Concluzii

Preocupate cu alte probleme, guvernele europene nu vor mai comenta în nici un fel evenimentele de la București sau discursul domnitorului Carol I din 8 noiembrie 1874, prilejuit de inaugurarea statuii voievodului Mihai Viteazul. Invocând personalitatea acestuia, faptul că perioada lui de domnie devenise, prin comparație cu altele, „cea mai glorioasă” din istoria românilor, Carol I îl prezenta pe Mihai Viteazul ca un model de conducător. Argumentul cel mai important, deloc întâmplător invocat, era contribuția lui la „apărarea și autonomia țării”¹⁰⁹. Întregul

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 1.

¹⁰⁵ „Românul”, 11, 12 noiembrie 1874, p. 1.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Idem*, 14 noiembrie 1874, p. 1.

¹⁰⁸ *Idem*, 15 noiembrie 1874, p. 1, Editorial.

¹⁰⁹ Regele Carol I al României, *Cuvântări și scrisori (1866-1877)*. Tomul I, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1909, p. 375.

discurs al suveranului României lăsa impresia că avea drept obiectiv plasarea sa într-o descendență simbolică, precum și transmiterea unui testament pe care el se simțea obligat să îl pună în aplicare.

Considerația deosebită acordată de autoritățile române domnitorului Mihai Viteazul avea să fie dovedită și prin decizia din anii următori, ca marea majoritate a manifestărilor populare cu caracter politic, să se desfășoare în fața statuii acestuia¹¹⁰.

Dacă anul 1874 se încheia prin exprimarea încrederii reciproce între Parlament și monarh¹¹¹, favorizată și de succesul parțial înregistrat în plan extern, noi provocări aveau să apară la adresa clasei politice românești începând cu anul 1875.

Odată inaugurată statuia lui Mihai Viteazul, la 8 noiembrie 1874, Carol I avea să reia, într-un discurs public, trimiterele istorice nu numai la domnia lui Mihai Viteazul, dar și la cea a lui Mircea cel Bătrân și Ștefan cel Mare, considerate exemplare pentru apărarea țării și păstrarea independenței ei¹¹². Din acel moment, statuia avea să devină un adevărat reper pentru defilările și manifestările populare cu caracter politic, ce se vor organiza în București¹¹³. Pentru a da o și mai mare încărcătură simbolică, Carol I ordona, la 5 septembrie 1877, ca tunurile de la Plevna să fie așezate de ambele părți ale statuii lui Mihai Viteazul: „umbra măreață a gloriosului domn va vedea astfel că oștenii români au rămas până azi fii ai eroilor de la Călugăreni”¹¹⁴.

După patru ani de la câștigarea independenței, ziarele românești înregistrau tot mai mult febra unui alt mare eveniment – încoronarea lui Carol I ca rege al românilor. Acesta era motivul pentru care mulți simțeau nevoia să amintească din nou de originile latine ale poporului român, pe care le prezentau ca posibile explicații pentru biruințele obținute în decursul istoriei. Ideea mai veche, vehiculată și în presa străină, conform căreia românii aveau de jucat un rol la Dunăre reapărea cu acest prilej. Modul în care statul român răspunsese misiunii ce i se încredințase era un argument pentru ocuparea unui loc important în constelația statelor europene, fapt datorat în bună măsură aceluiași grupuri tutelare: „Se împlinesc patru ani de când România, sentinela civilizației așezate de Traian la Dunăre intră în rândul puterilor europene, luându-și adevăratul loc ce-l merită. Nimic din toate acestea nu s-ar fi realizat fără aportul regelui Carol I, care s-a arătat

¹¹⁰ Ioan Scurtu, *Carol I*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 89.

¹¹¹ D. A. Sturdza (ed.), *Domnia regelui Carol I. Fapte, cuvântări, documente (1866-1876)*, Tomul I, București, Editura Academiei, 1906, p. 734-736.

¹¹² Regele Carol I al României, *Cuvântări și scrisori (1866-1877)*, p. 375.

¹¹³ Ion Scurtu, *op. cit.*, p. 89.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 105.

demnul urmaș al lui Ștefan cel Mare și Mihai Bravul¹¹⁵. Invocarea celor doi domni avea să devină, de altfel, o constantă a discursului regal, aproape indiferent de context. Astfel, la Iași, cu prilejul dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare, după parada militară, discursurile rostite marceau și ele solemnitatea acțiunii. Cel care avea să se adreseze primul mulțimii avea să fie, în mod firesc, suveranul, iar faptul că acesta își exprima admirația deplină față de Ștefan cel Mare, fără a-l uita pe Mihai Viteazul, nu mai surprindea pe nimeni. Trecerea în noul secol nu însemna decât o continuare a practicilor menționate până acum, iar jubileul din 1906 crea o bună ocazie ca în actul comemorativ înscris pe pergament, să fie înscrise portretele lui Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul¹¹⁶.

Dezvelirea statuii lui Mihai Viteazul în 1874 venea într-un context politic agitat, în care pe lângă contestațiile reciproce dintre putere și opoziție, ecoul unor voci destul de radicale la adresa domnitorului Carol I era mereu actualizat. Fără a crede vreo clipă că strategia sa de legitimare prin invocarea marilor personalități ale istoriei românilor fusese una greșită, tânărul prinț avea să se integreze perfect în desfășurarea unor evenimente care aveau drept scop prezentarea, pentru întreaga societate, a unor modele de conducători politici demni de urmat. Evenimentul din 8 noiembrie 1874 era nu doar unul al oamenilor politici dornici să-și reafirme atașamentul față de faptele de vitejie ale voievodului astfel comemorat, ci o serbare publică, a întregii societăți. Opțiunile politice diferite din momentul inaugurării nu-i împiedicau pe cei prezenți să recunoască unanim pierderea suferită de români prin moartea lui Mihai Viteazul.

Comemorarea unui personaj istoric rămâne pe parcursul secolului XIX o practică socială curentă, rezultată din interacțiunea unor categorii sociale precum elevii și studenții universității bucureștene, care provoacaseră incidentele din 3 noiembrie, o parte a societății românești interesată de inaugurare mai mult ca de un spectacol public și un guvern preocupat să găsească tonul potrivit pentru o manifestare ce putea oricând, dat fiind eroul evocat, să provoace tensiuni internaționale. Dacă temerile guvernului conservator nu s-au dovedit întemeiate, aceasta se datora și faptului că, la fel ca și în cazul altor personalități ale Evului Mediu recuperate în secolul XIX, Mihai Viteazul nu putea fi decât un simbol și un îndemn¹¹⁷.

Inaugurarea unei statui devine, începând cu sfârșitul secolului XIX, un proces deosebit de interesant, pentru că dobândește toate coordonatele

¹¹⁵ „Curierul”, 9 mai 1881, p. 2.

¹¹⁶ Ion Scurtu, *op. cit.*, p. 178.

¹¹⁷ Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 223.

necesare unei transmiteri din generație în generație a faptului că evocarea unei personalități politice pe această cale constituie un gest de respect pentru trecut și o strategie de legitimare prin trecut. Se adaugă și gustul artistic al epocii, ca și grija de a amenaja spațiile publice cât mai atractiv și mai reprezentativ.

*Memory and politics in 1874:
the inauguration of Michael the Brave's statue*

Keywords: *Michael the Brave, dynasty, urban decor*

The political regime established on February 11th, 1866, was under the necessity of facing several challenges in a short period of time. Beyond the need for blocking any plans settled within the European diplomacy and meant to loosen the Union of 1859, the new decision-making factors in Bucharest were equally interested in the drawing of a real dynastic sentiment. In order to achieve this goal, it was necessary to establish a direct channel of communication between the sovereign and the Romanians, to refer to classical themes of the Romanian political discourse and, not at least, to place Carol I in the descending line of the great rulers of the nation.

During the nineteenth century the commemoration of a historical personality was a common practice with some strength resulting from the interaction of various social categories and which outlined the conduction of a real public spectacle. Despite the Conservative government of 1874's effort to keep the events occasioned by the inauguration of Michael the Brave's statue in peaceful surroundings, the political tension was to say its word finally.

The inauguration of the statue of Michael the Brave had all the details required for a transmission from one generation to the next one of the memory of a historical figure whose evocation had a strong mobilizing valence. The unveiling of a monument gradually became also in the Romanian society an expression of artistic taste and of the desire to arrange a public space, as well as of the manifestation of a particular vision of how history can reach present times so as to achieve a greater political legitimation.